

TUOMAS HUUMO

Skalaarisuuden kielioppia

Kvanttoreiden ja astemääritteiden keskinäiset määrityssuhteet

1 Johdanto

Suomenoppijan tuottamassa lauseessa *Minulla on aivan paljon rahaa* (Jantunen 2009) esiintyvä yhdistelmä *?aivan paljon* on nykysuomen yleiskielessä epäluonteva. Monet muut tällaiset astemääritteen ja kvanttorin yhdistelmät ovat kuitenkin luontevia: *melko paljon, erittäin vähän, melkein liikaa; melko usea, ihan muutama, erittäin harva*. Epäluontevia tai suorastaan kielenvastaisia taas ovat *?melkein paljon, ?ihan usea, *erittäin liikaa ja *melko muutama*, joissa edellä lueteltujen kielenmukaisten yhdistelmien aineksia on järjestelty toisin. Mikä tahansa astemäärite ei siis sovi minkä tahansa kvanttorin määritteeksi. Jo *paljon*-kvanttorin oma antonyymi *vähän* käyttäytyy tästä poiketen, sillä sen määritteeksi *aivan* sopii: *Minulla on aivan vähän rahaa* (*aivan*-astemääritteen kollokaateista tekstiaineistossa ks. Jantunen 2009).

Kirjoituksessani¹ pyrin esittämään yleiskuvan suomen kielen astemääritteiden sopivuudesta kvanttoreiden määritteiksi sekä ilmiön semanttisista ehdoista. Koska tavoitteena on yleiskuva, en tähtää kattavaan analyysiin minkään yksittäisen astemääritteen, kvanttorin tai niiden yhdistelmän erilaisista käytöistä. Esitys ei ole kattava siinäkään mielessä, että mukana ei ole kaikkia kummankaan kategorian jäseniä. Tämä olisi mahdotonta jo sen vuoksi, että sekä kvanttoreita että astemääritteitä voidaan muodostaa produktiivisesti johtamalla. Olen siksi valinnut kummankin kategorian keskeisistä alatyypeistä esimerkkiaineksia, joiden avulla ilmiötä tarkastelen. Kirjoituksellani on myös teoreettisempi tavoite: testata ja täydentää kognitiivisen kielitieteen kuvausmalleja astemääritteiden ja kvanttoreiden sekä erityisesti näiden yhdistelmien semantiikasta. Menetelmänäni on

1 Kiitän Krista Teeri-Niknammoghadamia sekä *Sananjalan* kahta nimetöntä arvioitsijaa perusteellisesta, asiantuntevasta ja monella tavalla hyödyllisestä palautteesta kirjoitukseni käsikirjoitusversioon.

tutkijan kielitajun käyttö esimerkkien tuottamisessa sekä niiden kielenmukaisuuden² ja merkityksen arvioinnissa (menetelmästä, sen eduista ja ongelmakohdista ks. Hamunen–Huomo 2020).

Fennistiikassa kvanttoreiden kategoriaa ovat käsitelleet yhtenäisimmin Auli Hakulinen ja Fred Karlsson (1979, 81–82, 144–151). Heidän esityksessään kvanttorit ovat syntaktisin perustein erotettu kattoluokka, johon mahtuu monenlaisia aineksia: perinteisen sanaluokkajaon termein numeraaleja (*yksi, viisi*), pronomineja (*jokainen, kukin, muutama, harva, usea*) ja adverbereja (*paljon, vähän*). Astemääritteet taas ovat perinteisen kieliopin termein adverbereja (ks. ISK § 615). Niihin kuuluu intensiteettiadverbereja (*melko, hyvin, erittäin*), kvanttoriadverbereja (*vähän, hiukan*) sekä erilaisia täyteen ja likimääräisyyden asteen määrittäjiä (*täysin, melkein, osittain*). Luen astemääritteisiin myös niin kutsutut täsmentimet (ISK § 663), esimerkiksi *täsmälleen, tarkalleen* ja *prikulleen*, joiden yksi tehtävä on tarkentaa erilaisia määrällisiä kuvauksia. Kuten esimerkeistä voi huomata, eräät kvanttoriadverbit voivat esiintyä sekä kvanttoreina (*vähän kahvia, hiukan ruokaa*) että astemääritteinä (*vähän ikävä, hiukan ruma*).

Astemääritteiden ja kvanttoreiden semantiikkaa yhdistävä piirre on skalaarisuus: kvanttori ilmaisee määrää, joka voi olla pienempi tai suurempi, astemäärite taas intensiteettiä, joka voi olla matalampi tai korkeampi. Tutkimuskirjallisuudessa intensiteettiä on toisinaan pidetty kvantiteetin ilmentymänä, toisinaan siitä erillisenä ilmiönä (ks. Paradis 1997, 12–15). Oma lähtökohtani on se, että astemääritteiden ja kvanttoreiden skalaariset merkitykset ovat erilaisia, sillä ne toimivat eri tasoilla. Tämä näkyy siitä, että astemäärite voi määrittää kvanttorin, mutta ei päinvastoin (*melko paljon*, ei **paljon melko*; *erittäin runsaasti*, ei **runsaasti erittäin*³). Kvanttorit kvantifioivat tyypillisesti substantiiveja, joiden oma merkitys ei ole skalaarinen. Astemääritteet taas määrittävät kvanttorin tai muun jo itsessään skalaarisen aineksen merkitystä täsmentämällä skalaarisuuden astetta. Kvanttoreiden lisäksi ne voivat määrittää ainakin adjektiiveja (*erittäin kaunis*), adverbereja (*melko nopeasti*) ja adpositioita (*ihan lähellä kirkkoa*).

Kutsun kvanttoreiden, lukusanojen, mittasanojen (*litra maitoa, metri köyttä*) sekä merkitykseltään kvantitatiivisten adjektiivien (*pitkä – lyhyt, painava – kevyt*) omaa skalaarista merkitystä yleisesti **kvantiteettiskaalaksi**. Kvantiteettiskaalan avulla ilmaistaan määrällisiä ominaisuuksia, esimerkiksi painoa, pituutta, etäisyyttä, tilavuutta, lukumäärää ja (aineksen) paljoutta sekä tällaisiin seikkoihin perustuvaa tarkoitteiden vertailua

2 Esittämäni hyväksyttävyyssarviot kohdistuvat suomen yleiskieleen. Etenkin eräät ?-symbolilla kyseenalaisiksi merkitsemäni ilmaukset (kuten *?aivan paljon*) ovat sellaisia, että niitä saattaa joskus esiintyä eri rekistereissä. Internetin hakukoneilla niistä voi löytää satunnaisia esiintymiä. Symbolilla * olen merkinnyt selvästi kielenvastaisiksi (ei-hyväksyttäväiksi) katsomani ilmaukset. – Yksi tapa arvioida hyväksyttävyyssuokituksia on pohtia, tulisiko kyseistä ilmausta korjata, jos se esiintyisi sanomalehden tarkoitteissa asiattyyllisessä tekstissä.

3 Kielenvastaisuus koskee tulkintaa, jossa kvanttori määrittäisi astemääritettä, ei sanojen lineaarisesta peräkkäisyyttä sinänsä: *paljon melko kitkerää kahvia, runsaasti erittäin avuliaita ystäviä*. Näissä kvanttori kvantifioi koko substantiivilauseketta, johon sisältyvää adjektiivia puolestaan astemäärite määrittää: *paljon* [[*melko kitkerää*] *kahvia*].

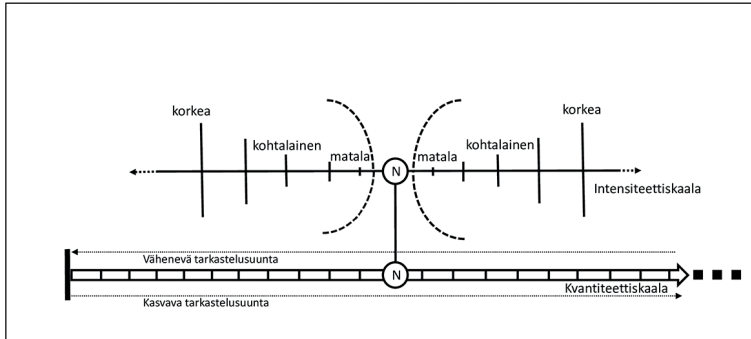
(*enemmän; pitempi kuin*). Kvantiteettiskaalasta esiintyy erilaisia versioita. Sen alkupisteenä on nolla (tyhjä kvantiteetti), vaikka nollapiste ei sisällykään jokaisen kvantiteettiskaalaa hyödyntävän ilmauksen tarkoitealaan. Kvantiteettiskaalaa voidaan tarkastella myös paikallisesti, mistä esimerkki ovat vertailuilmaukset (*litra enemmän, metrin pitempi*). Niissä huomio kohdistuu vain siihen osaan kvantiteettiskaalaa, jonka piiriin kuvattava ero mahtuu. Siksi vertailuilmaukset jättävät ilmaisematta vertailtavien tarkoitteiden kokonaiskvantiteetin (nollasta lukien). Esimerkiksi *Tämä juna on kaksi vaunua pitempi kuin tuo juna* ei kerro kummankaan junan kokonaispituutta vaan ainoastaan pituuseron.

Kvantiteettiskaala on luonteeltaan summatiivinen: korkeampi arvo voidaan ajatella alempien summaksi, ja se voidaan saavuttaa alempia yhdistelemällä. Kvantiteetiltaan tietynlaajuinen entiteetti hahmotetaan painoarvoltaan samaksi riippumatta siitä, missä kohdassa kvantiteettiskaalaa se sijaitsee. Esimerkiksi junanvaunun oma pituus (kvantitatiivinen ominaisuus) ei riipu siitä, miten pitkään junakokonaisuuteen vaunu on liitetty, eikä siitä, onko se junakokonaisuuden toinen vai seitsemäs vaunu. Kvantiteettiskaalaa voidaan tarkastella joko kasvavassa tai vähenevässä suunnassa: *painavampi* (kasvava) vs. *kevyempi* (vähenevä) tai *enemmän kuin* (kasvava) vs. *vähemmän kuin* (vähenevä). Esittelen kvantiteettiskaalan alatyyppejä ja sen tehtäviä osana erilaisten kvanttorien semantiikkaa tarkemmin luvussa 2.

Astemääritteet puolestaan ilmaisevat skaaloja, joita nimitän **intensiteettiskaaloiksi**, vaikka vain osa astemääritteistä on varsinaisia intensiteetin ilmauksia (*melko, hyvin, erittäin*). Intensiteettiskaalan avulla ilmaistaan ilmiöiden voimakkuutta eli intensiteettiä. Intensiteettiskaala eroaa kvantiteettiskaalasta siinä, että se ei ole summatiivinen, eikä sillä voida liikkua yhteen- tai vähennyslaskun kaltaisten operaatioiden avulla. Intensiteettiskaalalle asemoitava ilmiö vallitsee erivahvuisena skaalan eri kohdissa. Asiaa voidaan havainnollistaa sotilasarvojen hierarkialla. Siinäkin arvo riippuu sijainnista skaalalla, eikä korkeampi arvo ole alempien summa (esimerkiksi 'eversti' ei ole 'kapteeni' + 'luutnantti'). Vaikka intensiteettiskaalalla tapahtuva vertailu ei toteudu yhteen- tai vähennyslaskun tapaisesti, skaalan eri kohtien painoarvoja voidaan verrata kvalitatiivisesti: 'eversti' on korkeampi arvo kuin 'kapteeni'. Vastaavasti intensiteetti, jota ilmaisee astemäärite *erittäin*, on korkeampi kuin astemääritteen *melko* ilmaisema intensiteetti. Intensiteettiä 'erittäin' ei silti saada laskemalla yhteen intensiteettejä 'melko' + 'melko'... Intensiteettiskaalan alatyyppejä tarkastelen lähemmin luvussa 3.

Kun astemäärite toimii kvanttorian määritteenä, kvanttorian ilmaisemaan kvantiteettiskaalaan lisätään astemääritteen ilmaisema intensiteettiskaala. Intensiteettiskaala asemoidaan johonkin kvantiteettiskaalan kohtaan, johon intensiteetti suhteutetaan. Asemointikohtana voi toimia kvantiteetin minimiraja, maksimiraja tai niin kutsuttu **normi** eli rajauskohta (ks. Ogden 1932, 53; Hakanen 1973, 41; Erelt 1986, 84–85). Normi on tärkeä osa monien adjektiivien mutta myös antonyymisten kvanttoreiden semantiikkaa (esimerkiksi *paljon – vähän* tai *harva – usea*). Normi on antonyymien merkitysalojen väliin jäävä neutraali piste, jossa kummankaan antonyymin ilmaisema ominaisuus ei päde ('ei paljon eikä vähän'; 'ei harva eikä usea').

Normin sijoittuminen kvantiteettiskaalalle riippuu kontekstista (ks. Hakanen 1973, 37). Absoluuttinen määrä, joka on 'paljon' yhdessä kontekstissa, voi olla 'vähän' toisessa: kymmenen omenaa voi olla 'paljon' yhden henkilön mutta 'vähän' kokonaisen koululuokan retkievääksi. Intensiiteettiskaalalla normin sijainti pysyy vakiona; itse asiassa koko normiin suhteutettu intensiteettiskaala liikkuu suhteessa kvantiteettiskaalaan normin sijainnin vaihdellessa (ks. kuvio 1).

Kuvio 1. Kvantiteettiskaala (alhaalla), sille asemoitu normi (N) ja normiin kytketty kaksisuuntainen avoin intensiteettiskaala (ylhällä).

Kuvion 1 alaosassa on esitetty nolasta alkava kvantiteettiskaala ja sen kaksi mahdollista tarkastelu suuntaa: kasvava ja vähenevä. Lisäksi on esitetty normin (N) yksi mahdollinen sijainti kvantiteettiskaalalla sekä normiin kytketty kaksisuuntainen (antonyyminen) intensiteettiskaala. Kasvavaa tarkastelu suuntaa edustavan parin jäsenen eli parikin (esimerkiksi *paljon*) intensiteetti vahvistuu kvantiteetin kasvaessa (*melko paljon*, *hyvin paljon*, *tavattoman paljon*). Vähenevää suuntaa edustavan parikin (*vähän*) intensiteetti taas vahvistuu kvantiteetin pienetessä (*melko vähän*, *hyvin vähän*, *tavattoman vähän*). Tarkastelen erilaisten astemääritteiden sopivuutta erilaisten kvanttoreiden määritteiksi yksityiskohtaisesti luvussa 4.

2 Kvanttorit ja kvantiteettiskaalat

Tyypillisiä **kvantiteettiskaalalle** asettuvia merkityksiä ilmaisevat lukusanat (*kaksi lasta*, *tuhat kirjaa*), muut mittasanat (*litra maitoa*, *metri lunta*, *torillinen ihmisiä*), merkitykseltään kvantitatiiviset adjektiivit (*pitkä – lyhyt*, *suuri – pieni*, *leveä – kapea*) sekä kvanttoriadverbit ja -pronominit (*vähän maitoa*, *useita ihmisiä*). Kuten esimerkeistä voi huomata, kvantiteettiskaaloja kuvaavat monenlaiset ilmaukset, ja kvantifioinnin kohteena on useimmiten substantiivi(lauseke) ja sen tarkoite. Kvantifiointi voi kuitenkin kohdistua myös verbiin (*Haaveilen paljon*; *Aivastin kolmesti*) tai adjektiiviin (*kilon painoinen*, *metrin pitempi*).

Kvantiteettiskaala voidaan ymmärtää ensinnäkin erillisistä jaottomista yksilöistä koostuvaksi, jolloin sen avulla ilmaistaan lukumäärää. Tällaista kvantiteettiskaalaa, jota myös edellisen luvun kuvion 1 alaosa esittää, nimitän **lukumääräskaalaksi**. Toisessa kvantiteettiskaalan päätyypissä taas mitataan ainesmaisia, jaollisia paljouksia, jotka eivät koostu laskettavista yksilöistä (*vesi, lumi, hiekka*). Tällaista kvantiteettiskaalaa kutsun **paljouskaalaksi**: sen avulla ilmaistaan tasajatkuisen aineksen määrää. Vastaavasti voidaan puhua paljous- ja lukumääräkvanttoreista (*paljon, vähän* vs. *muutama, harva, usea*; ks. Hakulinen–Karlsso 1979, 81–82). Koska mittaus ei paljouskaalalla perustu lukumäärään, sen kuvaamiseksi tarvitaan mittayksiköitä, jotka voivat olla täsmällisiä (*litra, metri, kilo*) tai epätäsmällisiä (*torillinen, mukillinen, joukko*). Mittailmaukset esittelevät paljouskaalalle kvantitatiivisia kokonaisuuksia, joilla on samantapainen tehtävä kuin lukumääräskaalalla yksiköillä. Jos tällaisia kokonaisuuksia on useita, niiden lukumääriä voidaan laskea (*kaksi litraa ~ kupillista maitoa*).

Kvanttoreita koskevan analyysini pohjana toimii Langackerin (2016a, 2016b) esittämä englannin kvanttoreiden ryhmittely. Siinä pääjako tehdään **suhteellisiin** ja **absoluuttisiin** kvanttoreihin (suomen osalta ks. myös Tuomikoski 1969; Leino 1993). Suhteelliset kvanttorit ilmaisevat tarkoitekvantiteetin, joka on osa laajemmasta **viitekvaniteetista**, esimerkiksi *osa ruoasta; useimmat suomalaiset* 'enemmistö'. Tarkoitekvantiteetti voi joskus kattaa koko viitekvaniteetin (*kaikki suomalaiset*). Absoluuttiset kvanttorit taas ilmaisevat tarkoitekvantiteetin, jota ei suhteuteta tällaiseen laajempaan viitekvaniteettiin (*paljon ruokaa, muutamia ihmisiä*). Taulukko 1 esittää analyysini pohjana toimivan ryhmittelyn suomen kvanttoreista.

Taulukko 1. Kvanttoreiden päätyypit.

SUHTEELLISET KVANTTORIT					
Totalitiivit			Partiaalit		
Kollektiivi	Edustavan esimerkin kvanttorit		Epätäsmälliset		Täsmälliset
<i>kaikki</i>	Heikosti distributiivinen <i>jokainen</i>	Vahvasti distributiivinen <i>kukin</i>	<i>osa (heistä), useimmat (ihmiset)</i>		<i>puolet, neljännes (meistä)</i>
ABSOLUUTTISET KVANTTORIT					
Normiviitteiset		Ei-normiviitteiset			
Kasvava suunta	Vähenevä suunta	Äärikvanttorit	Tavoitemäärän kvanttorit	Ylimäärän kvanttorit	Pienuksen määrän kvanttorit
<i>paljon, usea, moni</i>	<i>vähän, harva</i>	<i>älyttömästi, tavattomasti (rahaa)</i>	<i>tarpeeksi, riittävästi (ruokaa)</i>	<i>liikaa</i>	<i>hiukan, hieman, muutama</i>

Taulukossa 1 pääjako tehdään suhteellisiin ja absoluuttisiin kvanttoreihin. Molemmilla on alatyyppejä ja erällä niistä vielä tarkemmin määrittyviä alatyyppejä. Taulukossa ylhäällä ovat suhteelliset kvanttorit, jotka siis suhteuttavat tarkoitekvantiteettinsa viitekvantiteettiin. Ne kertovat, miten suuren osan viitekvantiteetista tarkoitekvantiteetti kattaa. Viitekvantiteetti voi olla maksimaalinen ('kaikki kuviteltavissa olevat kyseisenlaiset tarkoitteet'), jolloin ilmaistaan geneeristä merkitystä, tai kontekstista määräytyvä ('kuvatussa tilanteessa mukana olevat kyseisenlaiset tarkoitteet'; Langacker 2016a). Esimerkiksi ilmaus *kaikki kissat* voi puhua kissoista geneerisesti, jolloin viitekvantiteetti on maksimaalinen (*Kaikki kissat ovat eläimiä*). Toisaalta puhe voi olla tietyn perheen lemmikkikissoista, jolloin viitekvantiteetti määräytyy kontekstista (*Kaikki kissat ovat yläkerrassa*).

Tärkeä suhteellisten kvanttoreiden alaryhmä ovat **totalitiivit** (termi Suojaselta 1977; ks. myös Leino 1993, 250–251) *kaikki, jokainen* ja *kukin*. Niiden tarkoitekvantiteetti kattaa koko viitekvantiteetin ja on siten maksimaalinen. Ei-maksimaalista suhteellista kvantiteettia ilmaisevia kvanttoreita nimitän **partiaalisiksi**, esimerkiksi *osa (heistä), jotkin (kirjoista), suurin osa (suomalaisista), puolet (heistä) ja useimmat (heistä)* (vrt. Tuomikoski 1969, 44). Partiaaliset kvanttorit jakautuvat kvantitatiivisesti täsmällisiin (*puolet, neljännes*) ja epätäsmällisiin (*osa oppilaista, useimmat autot*). Esimerkiksi ilmauksissa *suurin osa työntekijöistämme* ja *useimmat suomalaiset* tarkoitekvantiteetti kattaa viitekvantiteetista yli puolet muttei kaikkea. Ilmaukset *osa heistä* ja *jotkin autoistamme* taas kertovat vain, että tarkoitekvantiteetti on nollaa suurempi mutta viitekvantiteettia pienempi. Tyypillinen viitekvantiteetin ilmaus on elatiivi (ks. Leino 1993, luku 7; Koptjevskaja-Tamm 2001).

Totalitiivit *kaikki, jokainen* ja *kukin* eroavat toisistaan tarkastelutavaltaan: *kaikki* kuvaa tarkoitekvantiteettia holistisimmin, *kukin* distributiivisimmin, ja *jokainen* on tältä väliltä (vrt. Tuomikoski 1969, 36; Leino 1993, 250–251). Langacker (2016a) katsoo kahta jälkimmäistä (suunnilleen) vastaavien englannin kvanttoreiden *each* ja *every* poimivan tarkoitekvantiteetistaan kuvitteellisen **edustavan esimerkin** (*representative instance*), josta esitetty predikaatio sitten yleistetään kaikkiin tarkoitteisiin. Kvanttoreiden erona on Langackerin mukaan se, että heikommin distributiivinen *every* (~ *jokainen*) antaa edustavan esimerkin tarkoitepaljoudesta, joka käsitteistetään kokonaisuutena, vahvemmin distributiivinen *each* (~ *kukin*) taas tarkoitepaljoudesta, joka käydään läpi yksitellen.

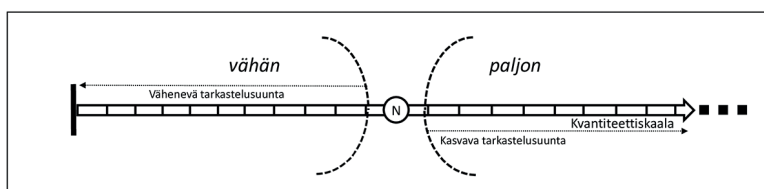
Taulukossa 1 alhaalla ovat ryhmiteltyinä absoluuttiset kvanttorit. Niiden joukossa tärkeä alaryhmä ovat **normiviitteiset** kvanttorit: lukumääräkvanttorit *moni, usea, muutama* ja *harva* sekä paljouskvanttorit *paljon, runsaasti* ja *vähän*. Absoluuttiset kvanttorit eivät esitä tarkoitekvantiteettiaan osana suurempaa viitekvantiteettia, ellei viitekvantiteettia nimenomaan ilmaista esimerkiksi elatiivimuodolla⁴ (*monet meistä*; ks. Leino 1993, 253–255). Normiviitteiset absoluuttiset kvanttorit toimivat kuitenkin toisessa mielessä suhteellisesti: ne suhteuttavat tarkoitekvantiteettinsa normiin, jonka täsmällinen arvo

4 Kuten esimerkit osoittavat, raja absoluuttisten ja suhteellisten kvanttoreiden välillä ei ole jyrkkä. Jaon voi ymmärtää niinkin, että suhteelliset kvanttorit ilmaisevat osapaljoutta jo leksikaalisessa merkityksessään, absoluuttiset kvanttorit vasta osana konstruktia, jossa viitekvantiteetti on eksplisiittisesti ilmaistu.

kvantiteettiskaalalla riippuu kontekstista. Normiviitteisyys liittyy kvanttoreiden antonymiaan (Tuomikoski 1969, 44). Normi jää kvantiteettiskaalalla antonyymisten kvanttorien tarkoitealojen väliin (kuvio 1 johdannossa). Esimerkiksi antonyymiset lukumääräkvanttorit *harva* – *usea* ja paljouskvanttorit *vähän* – *paljon* ilmaisevat poikkeamaa normista joko **kasvavaan** suuntaan (*paljon*, *runsaasti*, *moni*, *usea* 'normia suurempi määrä') tai **vähenevään** suuntaan (*vähän*, *niukasti*, *harva* 'normia pienempi määrä'). Piirre on yhteinen kvanttoreille ja antonyymisille adjektiiveille, kuten *pitkä* – *lyhyt*, *iso* – *pieni*, *painava* – *kevyt*.

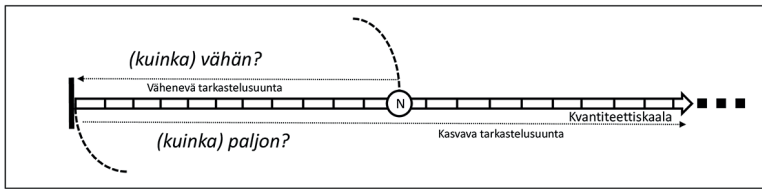
Kasvavan tarkastelusuunnan normiviitteiset kvanttorit (*moni*, *usea* ja *paljon*) voivat tietyn ehdoin valita tarkastelun lähtökohdaksi normin sijasta nollan. Tällöin niiden tarkoitealana on koko kvantiteettiskaala nolasta (ei vasta normista) alkaen. Tämä merkitys on läsnä esimerkiksi kysymyksissä, joiden fokuksessa kvanttori on (*kuinka paljon? kuinka moni?*). Kysyttäessä *Kuinka paljon maitoa kannussa on?* ei ennakoida, että maitoa olisi normin ylittävä määrä ('paljon' antonyymisessä mielessä), vaan kysymys kattaa minkä tahansa vähäisenkin maitomäärän. Vähenevän tarkastelusuunnan normiviitteiset kvanttorit kuitenkin säilyttävät antonyymisen merkityksensä kysymyksissäkin: *Kuinka vähän maitoa kannussa on?* tarkoittaa, että maitoa on 'vähän' myös antonyymisessä mielessä. Eron voi ajatella johtuvan siitä, että vähenevän tarkastelusuunnan kvantifikaatio ei saa lähtöarvokseen nollaa, koska tarkastelu ei suuntaudu pois päin nolasta vaan sitä kohti. Siksi on valittava toinen lähtöarvo, jollaiseksi tarjoutuu normi: tarkastelu suuntautuu normista kohti nollaa kuten kvanttorin antonyymisessäkin käytössä, ja siksi antonyyminen merkitys on läsnä kysymyksessäkin. Periaate on sama kuin kvantiteettia ilmaisevilla antonyymisillä adjektiiveilla, joiden positiivinen parikki on kysymyksissä antonymian suhteen neutraali (*kuinka pitkä?*), mutta negatiivinen pitää antonyymisen merkityksen voimassa (*kuinka lyhyt?*; ks. Hakanen 1973, 38; Erelt 1986, 82–83).

Kuvio 2 esittää kvantiteettiskaalaa, jolle on sijoitettu normi, sekä kahden normiviitteisen kvanttorin (*paljon* ja *vähän*) tarkoiteskaaloja kvanttoreiden antonyymisessä käytössä. Kuvio 3 taas esittää samojen kvanttoreiden neutraalia, ei-antonyymistä käyttöä, jossa *paljon* ilmaisee kasvavaa tarkastelusuuntaa koko skaalan alalla (esim. *Kuinka paljon?*), *vähän* taas skaalaa normista alaspäin vähenevään suuntaan (*Kuinka vähän?*).

Kuvio 2. Kvanttoreiden *vähän* ja *paljon* antonyymiset merkitysajat kvantiteettiskaalalla.

Kuvio 3. Kvanttoreiden *vähän* ja *paljon* ei-antonyymiset merkitysajat kvanttiteettiskaalalla.

Yksi normiviitteisten lukumääräkvanttoreiden (*harva*, *moni*, *usea*) tehtävä on ilmaista kvanttiteettia frekvenssin tyypillisesti, siis suhteellisen osuutena (Tuomikoski 1969, 82). Etenkin vähenevän tarkasteluosuunnan kvanttori *harva* ilmaisee vahvasti frekvenssimerkitystä, sillä sen tarkasteluosuunta lähestyy nollaa eikä ala nolasta. Frekvenssi-tehtävässään *harva* ei ilmaise niinkään pientä absoluuttista määrää ('vähän tapauksia') kuin pientä osuutta. Esimerkiksi *Harva suomalainen osaa suahilia* kertoo kielen osajien harvinaisuudesta suomalaisten keskuudessa. Frekvenssimerkitys tulee semanttisesti lähelle suhteellisia kvanttoireita (*osa*, *puolet*, *enemmistö*, *useimmat*). Erona on kuitenkin se, että varsinaiset suhteelliset kvanttorit suhteuttavat tarkoitekvanttiteettinsa viitekvanttiteettiin, frekvenssiäkin ilmaisevat absoluuttiset kvanttorit normiin. Niinpä *Useat suomalaiset harrastavat mäkihyppyä* ei tarkoita esimerkiksi (suhteellisen kvanttorin tyypillisesti) 'enemmistö suomalaisista' vaan normiviitteisesti 'normia suurempi osuus' (verrattuna esimerkiksi mäkihyppyn harrastajien osuuksiin muista kansallisuuksista). *Usea*-kvanttorin monikon superlatiivimuoto *useimmat* on kuitenkin erikoistunut suhteellisen kvanttorin merkitykseen 'enemmistö' (*Useimmat suomalaiset harrastavat mäkihyppyä* 'enemmistö'; ks. Leino 1993, 253).

Taulukon 1 **ei-normiviitteiset** absoluuttiset kvanttorit eivät suhteuta tarkoitekvanttiteettiaan normiin vaan kvanttiteetin alkurajana toimivaan nolnaan. Niiden ilmaisema tarkasteluosuunta on kasvava. Niihin lukeutuvat ensinnäkin sellaiset äärimmäisen suurta määrää ilmaisevat kvanttorit kuin *tavattomasti* (*lunta*), *järjettömästi* (*väkeä*), *mielettömästi* (*rahaa*). Tällaisten **äärikvanttorien** muodostaminen on melko produktiivista (Orpana 1973). Ne muistuttavat semantiikaltaan niin kutsuttuja ääriadjektiiveja, joista ne yleensä johdetaan (Paradis 2001, 51). Äärikvanttoreiden parafraseiksi sopivat usein ilmaukset, joissa niiden kantana olevan ääriadjektiivin *n*-loppuinen muoto esiintyy merkitykseltään neutraalimman normiviitteisen kvanttorin astemäärityksenä (esimerkiksi *äärettömästi* ~ *äärettömän paljon*). Äärikvanttorit esittävät tarkoitekvanttiteettinsa maksimaalisena (harvemmin minimaalisena: *Eilen satoi mitättömästi lunta*) ja tuovat siten kvanttiteettiskaalalle maksimi- tai minimirajan, jonka saavuttamisen ne ilmaisevat.

Toinen ei-normiviitteisten absoluuttisten kvanttoreiden ryhmä ovat **tavoitemäärän** kvanttorit (*riittävästi*, *sopivasti*), jotka ilmaisevat tilannekontekstista määräytyvää tai puhujan subjektiivisesti asettamaa ihanne- tai tavoitemäärää. Kolmas ryhmä on tällaisen

tavoitemäärän ylittymistä ilmaiseva **ylimäärän** kvanttori *liikaa*. Näiden kvanttoreiden semantiikassa tavoitemäärä toimii rajana, jonka saavuttamisen tai ylittämisen ne ilmaisevat. Viimeisenä ryhmänä absoluuttisiin kvanttoreihin lukeutuvat vielä **pienehkön määrän** kvanttorit, jotka ilmaisevat pientä, epätarkkaa määrää: *pari oppilasta, muutama vieras, hieman kahvia* (ks. Suojanen 1977, 30). Ne muistuttavat luku- ja mittasanoja, jotka samoin kvantifioivat nolasta alkaen, joskin täsmällisesti (*kolme autoa, litra piimää, metri köyttä*). Myös edellä normiviitteisenä kvanttorina esitelty *vähän* voi vaihtoehtoisesti toimia pienehkön määrän kvanttorina, jolloin se ilmaisee nolaa suurempaa, tarkastelu-suunnaltaan kasvavaa määrää: *Pannussa olisi vielä vähän kahvia jäljellä* ('jonkin verran'; vrt. englannin *a little*; ks. Langacker 2016a, 2016b).

3 Intensiiteettiskaala ja astemääritteiden merkitys

Intensiiteettiskaala eroaa kvantiteettiskaalasta monin tavoin. Yhteinen piirre skaaloille on, että ne koostuvat arvoista, jotka asettuvat järjestykseen pienemmästä suurempaan. Intensiiteettiskaalan avulla ei kuitenkaan mitata tai vertailla lukumääriä, paljouksia tai tarkoitteiden järjestystä vaan erilaisten ilmiöiden voimakkuutta (intensiiteettiä). Sen kielellinen ilmaisukeino ovat astemääritteet, esimerkiksi *melko, erittäin, äärimmäisen; melkein, ihan, täysin*. Intensiiteettiskaala tarjoaa keinoja täsmentää esimerkiksi adjektiivien skalaarista merkitystä niiden antonyymisessä käytössä. Kun adjektiivia määrittää astemäärite (*melko pitkä, erittäin pitkä*), tämä lisää adjektiivin omaan, kvantiteettiskaalaan perustuvaan merkitykseen intensiiteettiskaalan ja asemoi ilmiön johonkin intensiiteettiskaalan kohtaan: *hieman* tarkoittaa matalaa, *melko* kohtalaista ja *erittäin* korkeaa intensiiteettiä (esim. *hieman – melko – erittäin pelottava elokuva*). Avoin intensiiteettiskaala muistuttaa hieman logaritmista asteikkoa, josta esimerkkejä ovat desibeliasteikko ja Richterin asteikko. Niisäkään korkeampi arvo ei ole alempien summa, vaikka se saadaankin alemmista laskutoimitusten avulla. Kielellisellä intensiiteettiskaalalla liikkumiseksi ei ole tarjolla laskutoimituksia, vaan ilmiön asemointi sille perustuu kielenkäyttäjän subjektiiviseen arviointiin.

Kun intensiiteettiskaalan avulla luonnehditaan antonyymiparia (esimerkiksi *melko ruma – hyvin kaunis*), skaala voidaan ymmärtää kahteen vastakkaiseen suuntaan kasvavaksi (ks. kuvion 1 yläosaa johdannossa). Tällainen kaksisuuntainen avoin intensiiteettiskaala jatkuu kumpaankin suuntaan kasvaen ja periaatteessa rajoitta. Sen keskikohtana on normi, jossa ei päde kummankaan antonyymiparikin kuvaama ominaisuus (esimerkiksi 'ei ruma eikä kaunis'). Koska kummankaan parikin intensiiteetillä ei avoimella intensiiteettiskaalalla ole maksimirajoja, niiden kuvaamat ominaisuudet hahmotetaan kohti ääretöntä kasvaviksi (...*äärimmäisen ruma* < *hyvin ruma* < *melko ruma* < ...[Normi]... > *melko kaunis* > *hyvin kaunis* > *äärimmäisen kaunis*...).

Antonyymisen intensiiteettiskaalan kaksisuuntainen avoimuus mahdollistaa sen, että myös vähenevää kvantiteettiä edustavan ilmauksen (*lyhyt, kevyt, pieni*) intensiiteetti voidaan esittää rajoitta kasvavana. Tällöin intensiiteetti kasvaa intensiiteettiskaalalla samalla, kun kvantiteetti vähenee kvantiteettiskaalalla kohti nolaa (ks. kuvio 1). Vaikka

kvantiteettiskaalalla lähestytään nollan rajaa, intensiteettiskaalalla rajaa ei ole. Siksi esimerkiksi adjektiivin *lyhyt* ilmaisema, nollassa kohti vähenevä kvantiteetti vastaa avoimella intensiteettiskaalalla rajoitta kasvavaa intensiteettiä: mitä pienempi kvantiteetti, sitä korkeampi intensiteetti (esimerkiksi *melko lyhyt* on kvantiteetiltaan suurempi mutta intensiteetiltään pienempi kuin *erittäin lyhyt*). Kasvavaa tarkastelusuuntaa edustavan parikin merkityksessä taas kvantiteetti ja intensiteetti kasvavat rinnan (esimerkiksi *erittäin pitkä* on sekä kvantiteetiltaan että intensiteetiltään suurempi kuin *melko pitkä*).

Intensiteettiskaaloja ilmaisevat erilaiset astemääritteet (ks. taulukkoa 2), jotka voidaan jakaa karkeasti kahteen pääryhmään: **avoimen** ja **sulkeisen skaalan astemääritteisiin** (ks. esim. Paradis 1997, 2001; Kennedy–McNally 2005). Paradisin (2001) mukaan englannin kielen avoimen skaalan astemääritteet jakautuvat edelleen kolmeen pääryhmään: 1) alhaista intensiteettiä ilmaiseviin **heikentimiin** (*diminishers*, esim. *somewhat*), 2) kohtalaista intensiteettiä ilmaiseviin **moderoijiin** (*moderators*, esim. *rather*) ja 3) korkeaa intensiteettiä ilmaiseviin **vahventimiin** (*boosters*, esimerkiksi *very*, *extremely*). Avoimen skaalan astemääritteet esiintyvät skalaarisesti avointen (tai sellaisiksi kontekstissaan tulkittavien) adjektiivien määritteinä. Sulkeisen skaalan astemääritteitä taas ovat esimerkiksi *almost* ja *completely*. Ne määrittävät yleensä adjektiiveja, joiden ilmaisemaan ominaisuuteen liittyy minimi- tai maksimiraja tai molemmat. *Almost* (kuten suomen *melkein* tai *lähes*) tarkoittaa skalaarista arvoa, joka jää niukasti rajan alapuolelle, *completely* (suomen *täysin*) taas maksimirajan saavuttavaa arvoa.

Suomen kielen avoimen skaalan astemääritteisiin lukeutuvat Huumon (2019) mukaan ainakin adverbit *niin*, *näin* ja *noin*, kvanttoriadverbit *vähän*, *hiukan*, *kovasti* (astemääritekäytöissään: *vähän ruma*, *kovasti ikävä*) sekä intensiteettisanat, joihin kuuluvat intensiteettipartikkelit (*aika*, *aivan*, *erittäin*, *hyvin*, *ihan*, *kovin*, *melko*, *oikein*), adjektiivien *n*-loppuiset muodot (*erikoisen*, *helvetin*, *hirveän*, *kauhean*, *kohtalaisen*) sekä eräät muut (*todella*, *tosi*, *tarpeeksi*, *kyllin*, *liian*, ryhmittelyn pohjana on ISK, erityisesti § 664). Sulkeisen skaalan astemääritteisiin taas kuuluu selkeämmin toisistaan erottuvia alatyyppejä. Niihin kuluvat **täyteyden astemääritteet**, joita suomessa ovat esimerkiksi *täysin* ja *osittain*, **rajaavat astemääritteet** *aivan* ja *ihan*, joihin liittyy raja-arvon saavuttaminen: *ihan kauhea kampa*, *aivan lyhyt juna* ('maksimaalisen kauhea tai lyhyt'), **tarkentavat astemääritteet** *suunnilleen*, *tarkalleen* ja *täsmälleen*, ja **aproksimatiiviset astemääritteet**, jotka ilmaisevat rajan jäävän niukasti saavuttamatta: *melkein kolmivuotias lapsi*; *lähes puolityhjä tuoppi*. Aproksimatiivisten astemääritteiden merkitykseen liittyy muita vahvemmin tarkastelusuunta, joka on yleensä kasvava. Esimerkiksi *melkein kolmevuotias lapsi* voi olla tarkkaa kolmen vuoden ikää nuorempi muttei vanhempi. Toisaalta *lähes puolityhjä tuoppi* noudattaa *tyhjä*-adjektiivin vähenevää tarkastelusuuntaa ja on siten todennäköisesti enemmän kuin puolillaan. (Huumo 2019.)

Taulukko 2 (Huumo 2019) kokoaa yhteen edellä esitellyt astemääritteiden tyypit. Luokittelu perustuu pääosin Paradisin (1997; 2001) ryhmittelyyn.

Taulukko 2. Astemääritteiden päätyypit.

	Avoimen skaalan astemääritteet	Sulkeisen skaalan astemääritteet
Lieventävät	Heikentimet: <i>hiukan, vähän</i> Moderoijat: <i>melko, aika, kohtalaisen</i>	Approksimatiiviset astemääritteet: <i>melkein, lähes</i>
Voimistavat	Vahventimet: <i>hyvin, erittäin, tavattoman</i>	Täyteen astemääritteet: <i>täysin, täydellisen</i> Rajaavat astemääritteet: <i>ihan, aivan</i>
Muut		Tarkentavat astemääritteet: <i>täsmälleen, tarkalleen; suunnilleen</i>

Taulukon 2 vasemmassa sarakkeessa ovat avoimen skaalan astemääritteiden tyypit jaoteltuina sen mukaan, lieventävätkö vai vahvistavatko ne määrittämänsä ilmauksen skaalarista merkitystä. Oikeassa sarakkeessa ovat vastaavalla tavalla ryhmiteltyinä sulkeisen skaalan astemääritetyypit.

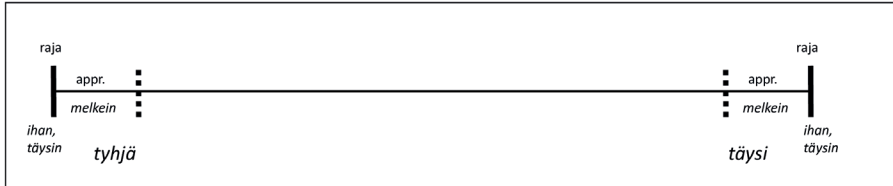
Edellä esittelemäni avoin intensiteettiskaala (kuvio 1 johdannossa) sopii kuvaamaan avoimen skaalan astemääritteiden semantiikkaa. Varsinaisia intensiteetin ilmauksia ovatkin juuri avoimen skaalan astemääritteet, jotka ovat toiselta nimeltään intensiteettipartikkeleita (ISK § 657). Ne ilmaisevat skalaarisuutta, joka ikään kuin kasvaa kohti äärettömyyttä ja vailla maksimirajaa (*kohtalaisen* < *hyvin* < *erittäin* < *äärimmäisen*).

Sulkeisen skaalan astemääritteet taas ilmaisevat määrittämänsä ilmiön suhdetta rajaan. Määritettävän ilmiön voimakkuus ei nyt kasva vähitellen, niin kuin avoimella intensiteettiskaalalla, vaan sitä arvioidaan vain suhteessa rajaan: saavutetaanko raja vai ei. Astemäärite kertoo, ollaanko lähellä rajaa (*melkein täysi, lähes äänetön*), saavutetaanko raja kiistatta (*ihan tyhjä, täysin äänetön*) vai ylitetäänkö se (*liian lyhyt, turhankin täysi*). Olennaista on myös se, että sulkeisella skaalalla intensiteettiä ei suhteuteta normiin niin kuin avoimella skaalalla.

Sulkeisen skaalan astemääritteet sopivat yleensä yhteen sulkeisen skaalan adjektiivien kanssa. Näiden merkityksessä voidaan erottaa minimiaste, maksimiaste tai molemmat (Kennedy–McNally 2005). Usein minimi- ja maksimiastetta ilmaisevat antonyymiparit kuten *tyhjä* – *täysi* tai *auki* – *kiinni*. On huomattava, että kun toisen parikin sanotaan ilmaisevan ”minimiasetta”, niin ominaisuus on ymmärretty kvantiteettiskaalan mukaisesti. Esimerkiksi *tyhjä* on sellainen (säiliö tai muu), jonka sisällön kvantiteetti on nolla. Jos asiaa taas lähestytään intensiteettiskaalan näkökulmasta, niin kummankin adjektiiviparikin rajana on sen ilmaiseman ominaisuuden maksimiaste: maksimaalisen *tyhjä* on sellainen, jonka sisällön kvantiteetti on nolla. Kvantiteetin minimiraja on toisin sanoen ominaisuuden ’tyhjä’ maksimiraja. Rajaavat ja täyteen astemääritteet ilmaisevat, että skalaarisesti sulkeisen ominaisuuden (’täysi’ tai ’tyhjä’) maksimiraja on saavutettu. Approksimatiiviset astemääritteet (*melkein, lähes*) taas ilmaisevat, että maksimiraja jää niukasti saavuttamatta: *Kanisteri oli lähes tyhjä* – *melkein täynnä*. Approksimatiiviset astemääritteet esittelevät samalla skaalalle uuden elementin, approksimatiivisen alueen, joka

sijaitsee tarkastelusuunnassa välittömästi ennen varsinaista minimi- tai maksimirajaa.

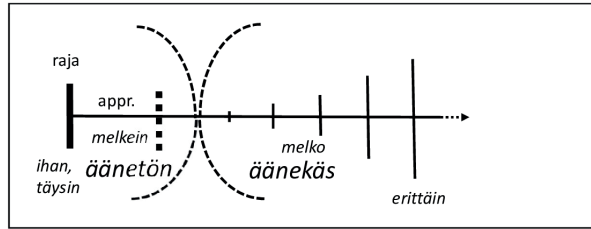
Kuvio 4 esittää sulkeista kaksisuuntaista intensiteettiskaalaa, jolle sijoittuu kummankin antonyymisen ominaisuuden maksimiraja sekä sitä tarkastelusuunnassa edeltävä approksimatiivinen alue.

Kuvio 4. Kaksisuuntainen sulkeinen intensiteettiskaala, jonka päissä raja-arvot ja niitä edeltävät approksimatiiviset alueet.

On hyvä huomata, että kuviossa 4 intensiteettiskaalaa ei jaa kahtia normi, vaan se perustuu juuri rajoihin. Esimerkiksi *täysi – tyhjä* -antonyymiparilla säiliön sisältämän aineksen määrää ilmaistaan suhteessa säiliön tilavuuden asettamiin minimi- ja maksimirajaan. Tästä syystä nämä adjektiivit kelpuuttavat luontevimmin sulkeisen skaalan astemääritteitä. Kun astemääritteiden aktivoima sulkeinen intensiteettiskaala kytketään kvantiteettiskaalaan, asemointikohtana ei toimi normi, vaan intensiteettiskaalan maksimirajat asemoidaan kvantiteettiskaalan minimirajaan ja maksimirajaan. Kvantiteettiskaalalla minimirajana on tällöin nolla (astia on *typötyhjä*) ja maksimirajana astian sallima maksimimäärä (astia on *täpötäynnä*). Sulkeista skalaarisuutta ilmaisevien antonyymiparien merkitysalojen väliin jää usein laajoja alueita, joita kumpikaan antonyymi ei ilmaise. Tällöin oppositio vallitsee juuri ääripäiden välillä (Hakanen 1973, 40). Esimerkiksi *tyhjän* ja *täyden* välillä voi olla monenlaisia väliasteita, joita kumpikaan adjektiivi ei kuvaa (tällaista ilmaisevat esimerkiksi *puolityhjä* ja *puolitäysi*).

Intensiteettiskaala voi olla myös epäsymmetrinen. Näin on, jos antonyymiparin toinen parikki (yleensä kvantitatiiviselta merkitykseltään vähenevä) ilmaisee sulkeista, toinen (kvantitatiiviselta merkitykseltään kasvava) taas avointa skalaarisuutta (Ogden 1932; Hakanen 1973; Erelt 1986, 86). Tällainen pari on esimerkiksi *äännetön – äänekäs*: hiiskumaton hiljaisuus on 'äännettömän' maksimiraja (ja kirjaimellisesti ymmärrettyä samalla minimiraja), kun taas 'äänekkään' hahmotetaan kasvavan vailla maksimirajaa. Niinpä *äännetön* kelpuuttaa rajaavia ja täyteen astemääritteitä, *äänekäs* ei: *ihan ~ täysin äännetön laite* vs. *?ihan ~ täysin äänekäs laite*. Vastaavasti *äänekäs* kelpuuttaa avoimen skaalan astemääritteitä, jotka *äännetön* joko torjuu tai jotka muuttavat sen tulkinnan ei-absoluuttiseksi: *melko ~ erittäin äänekäs laite*, *melko ~ erittäin äännetön laite*. Jälkimmäisessä tapauksessa *äännetön* tulkitaan skalaarisessa merkityksessä 'hiljainen'. Kaksisuuntaista, toisessa päässä sulkeista ja toisessa avointa intensiteettiskaalaa ja sen suhdetta kvantiteettiskaalaan havainnollistaa kuvio 5 (ks. myös Ogden 1932, 28, 44).

Kuvio 5. Epäsymmetrinen, toisesta päästään rajattu ja toisesta avoin intensiteettiskaala.

Epäsymmetrisen skaalan ajatusta voidaan soveltaa moniin kvantitatiivisten adjektiivien antonymipareihin. Niiden vähenevää tarkasteluosuutta edustavien parikkien (esimerkiksi *lyhyt, kevyt, pieni*) ilmaisemalla ominaisuudella on maksimiraja, joka on samalla ilmaistavan kvantiteetin minimiraja eli kvantiteettiskaalan nolla- tai muu minimikohta. Esimerkiksi maksimaalisen *lyhyt* on sellainen, jolla pituutta on pienin kyseisenlaiselle tarkoitteelle mahdollinen määrä. Kasvavaa tarkasteluosuutta edustavilla antonyymeilla (*pitkä, painava, suuri*) ei vastaavaa maksimirajaa ole. Rajasta huolimatta tällaisten parien merkitysoppositio perustuu edelleen normiin. Negatiivisen parikin ilmaisema ominaisuus lähestyy kvantitatiivista minimirajaa eli nolaa, positiivisen parikin kuvaama ominaisuus kasvaa rajoitta. Esimerkiksi adjektiivit *lyhyt, pieni* ja *kevyt* sallivat siksi rajaavat astemääritteet ilmaisemassa tällaista raja-arvoa toisin kuin niiden positiiviset parikit *pitkä, iso* ja *painava*, joiden yhteydessä rajaavat astemääritteet ovat epäluonteivia tai edellyttävät kontekstista nousevaa maksimirajan merkitystä (*?ihan⁵ pitkä juna, ?aivan iso koira, ?ihan painava kirja*, vrt. *ihan lyhyt juna, aivan pieni koira, ihan kevyt kirja*). Molemmat parikit kelpuuttavat yhtä luontevasti avoimen skaalan astemääritteet: *melko pitkä – erittäin lyhyt; hyvin kevyt – tavattoman painava; hirveän iso – aika pieni*.

4 Astemääritteiden ja kvanttoreiden yhteensopivuus

Kuten edellä on käynyt ilmi, sekä astemääritteiden että kvanttoreiden perusmerkitys on skalaarinen. Siten myös jonkin astemääritteen soveltuvuus kvanttorin määritteeksi ratkeaa niiden skalaaristen merkitysten pohjalta. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin tämän yhteensopivuuden ehtoja lähtökohtanani luvuissa 2 ja 3 esitetty kvanttoreiden ja astemääritteiden ryhmittely. Tarkastelun pohjaksi esitän kokonaiskuvan astemääritteiden ja kvanttoreiden yhteensopivuudesta taulukon muodossa (taulukko 3).

⁵ Tällaisissa yhdistelmissä astemäärite voidaan kuitenkin tulkita vaihtoehtoisesti kommenttiadverbiksi ('peräti', 'suorastaan'; vrt. Orpana 1988), jolloin ilmaus on kielenmukainen. Paradisin (1997, 19) mukaan astemääritteiden kommenttiadverbityyppiset tulkinnat liittyvät yleensä modaalisuuteen (varmuuteen) ja affektiivisuuteen.

Taulukko 3. Kvanttorien ja astemääritteiden kielenmukaiset (valkea tausta) ja kielenvastaiset tai epäluontevat (harmaa) yhdistelmät ryhmittäin ja esimerkein havainnollistettuna. * = kielenvastainen, ? = ehdoollisesti kielenmukainen.

	Absoluuttiset kvanttorit										Suhteelliset kvanttorit		
	Normatiiviset		Ei-normatiiviset		Edustavan esimerkin		Totalitiivit		Partiaalit				
	Kasvava suunta: paljon, usea, moni	Vähenevä suunta: vähän, harva	Kollektiivit: kaikki (ihmiset) Äärikvantti: järjettömästi, tavattomasti (rahaa)	Tavoitemäärän kvanttorit: tarpeeksi (rahaa), riittävästi (ruokaa)	Ylimäärän kvanttorit: liikaa	Pienhkön määrän kvanttorit: hiukan, hieman, muutama	Heikosti distribut.: jokainen	Vahvasti distribut.: kukin	Epätasäll. partiaalit: osa (heistä), useimmat (ihmiset)	Tasälliset partiaalit: puolet, neljäsnes (meistä)			
Avoimen skaalan amt: melko, hyvin, erittäin	erittäin usea(t), melko paljon, hyvin moni	hyvin harva(t), erittäin vähän	?erittäin järjettömästi (rahaa), ?hyvin tavattomasti (yleisöä)	*hyvin tarpeeksi (rahaa), ?erittäin riittävästi (vettä)	*erittäin liikaa (rahaa)	*melko hieman (rahaa), *hyvin muutama (auto)	*erittäin jokainen (oppilas)	*melko kukin	*hyvin osa (heistä), *melko useimmat (ihmiset)	*melko puolet (heistä)			
Rajaavat: ihan, aivan	?aivan paljon (rahaa), ?ihan usea	aivan vähän, ihan harva	ihan tavattomasti (rahaa)	ihan tarpeeksi (ruokaa), aivan riittävästi (rahaa)	aivan liikaa (rahaa)	# aivan hieman, # ihan muutama	aivan jokainen (oppilas)	*aivan kukin, *ihan kukin	*ihan osa (heistä), *aivan useimmat	*aivan puolet, *ihan neljäsnes			
Approksimat.: lähes, melkein	*melkein paljon, *lähes usea	*melkein vähän, *lähes harva	?melkein järjettömästi (rahaa)	melkein tarpeeksi (rahaa)	melkein liikaa (ruokaa)	*melkein hiukan (rahaa)	melkein jokainen (ihminen)	*melkein kukin	*melkein osa, *melkein useimmat	melkein puolet (heistä)			
Täyeyden: täysin	*täysin paljon, *täysin usea	*täysin vähän, *täysin harva	täysin järjettömästi (rahaa)	täysin tarpeeksi, täysin riittävästi	*täysin liikaa (rahaa)	*täysin hiukan (rahaa)	*täysin jokainen (oppilas)	*täysin kukin	*täysin osa, *täysin useimmat	*täysin puolet (meistä)			
Tarkentavat: täsmälleen, tarkalleen	*täsmälleen paljon, *täsmälleen usea	*täsmälleen vähän, *täsmälleen harva	*täsmälleen tavattomasti (rahaa)	täsmälleen tarpeeksi, täsmälleen riittävästi	*täsmälleen liikaa	*täsmälleen hiukan (rahaa)	?täsmälleen jokainen (oppilas)	*täsmälleen kukin, *tarkalleen kukin	*täsmälleen osa (heistä), *täsmälleen useimmat	täsmälleen puolet, tarkalleen neljäsnes			

Taulukossa 3 pystyivät on järjestetty kvanttorityypeittäin samoin kuin taulukossa 1. Vaakariveillä ovat taulukon 2 esittämät astemääritteiden tyypit niin järjestettyinä, että kaikki avoimen skaalan astemääritteet ovat ylimmällä rivillä yhdessä. Tämä johtuu siitä, että niiden käyttöpotentiaalit kvanttoreiden määritteinä ovat yhteneväiset. Alemmilla riveillä on esitetty neljä sulkeisen skaalan astemääritteiden päätyyppiä: rajaavat, approksimatiiviset, täyteen ja tarkentavat astemääritteet. Kustakin teoreettisesti mahdollisesta astemääritteen ja kvanttorin yhdistelmästä on annettu esimerkkejä, joista kielenvastaiset (symboli *) tai kyseenalaiset (symboli ?) on merkitty harmaalla taustavärillä. Symboli # tarkoittaa, että ilmaus on ehdollisesti kielenmukainen: se on mahdollinen, mutta vain, jos kvanttorin merkitystulkinta muuntuu astemääritteen edellyttämäksi.

Aloitan tarkastelun ylimmältä vaakariviltä eli avoimen skaalan astemääritteisistä (esimerkiksi *melko*, *hyvin*, *erittäin*). Vaikka niiden ilmaisema intensiteetti on erivahvuista, niiden tehtävät ovat keskenään samanlaisia sikäli, että kaikki liittyvät avoimeen intensiteettiskaalaan. Niinpä ne kaikki sopivat samojen kvanttorityyppien määritteiksi. Taulukosta 3 näkyy, että avoimen skaalan astemääritteitä kelpuuttavat vain normiviitteiset paljous- ja lukumääräkvanttorit: *melko vähän*, *erittäin paljon*, *aika harva*, *hyvin usea* (ks. myös Leino 1993, 253). Yhteensopivuus perustuu näiden kvanttoreiden adjektiivimaiseen antonymiaan sekä siihen, että niiden tarkoiteala kvantiteettiskaalalla on laaja ja kasvavassa suunnassa lisäksi avoin (maksimirajaa ei ole). Esimerkiksi *paljon* voi periaatteessa tarkoittaa mitä tahansa normia suurempaa kvantiteettia. Kieliopillisesti tämä ilmenee siitä, että normiviitteisiä kvanttoreita voidaan komparoida (*enemmän*, *vähemmän*, *useampi*, *harvempi*, vrt. kielenvastaisiin ei-normiviitteisiin *muutamampi, *jokaisempi, *kaikempi). Lisäksi niihin voidaan kohdistaa määrää tarkentava kysymys (*Kuinka paljon? Kuinka moni? Kuinka harva?*; vrt. kielenvastaisiin **Kuinka muutama?*, **Kuinka jokainen?*, **Kuinka puolet?*).

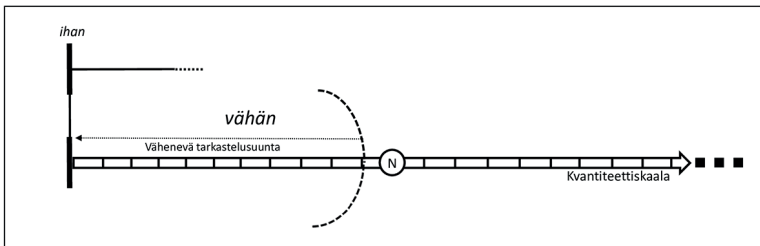
Avoimen skaalan astemääritteet liittyvät normiviitteisten kvanttoreiden antonymiseen käyttöön (kuvio 2 luvussa 2). Ne eivät liity näiden neutraaliin (ei-antonymiseen) käyttöön (kuvio 3 luvussa 2) esimerkiksi kysymyksissä (*Kuinka paljon?*, vrt. **Kuinka melko paljon?*). Muiden kuin normiviitteisten kvanttorityyppien määritteiksi avoimen skaalan astemääritteet eivät sovi: teoriassa mahdolliset yhdistelmät ovat joko selvästi kielenvastaisia tai parhaimmillaankin kyseenalaisia.

Sulkeisen skaalan astemääritteillä on monipuolisemmin käyttöjä erilaisten kvanttoreiden määritteinä. Samalla ne ovat luokkana heterogeenisempi kuin avoimen skaalan astemääritteet, ja siksi ne on esitetty taulukossa 3 neljällä erillisellä rivillä. Niistä kvanttoreiden määritteinä monikäyttöisimpiä ovat rajaavat astemääritteet *aivan* ja *ihan*, kun taas approksimatiivisten (*melkein*, *lähes*) sekä etenkin täyteen (*täysin*) ja tarkentavien (*täsmälleen*) astemääritteiden käyttöala on rajallisempi.⁶

⁶ Sama koskee näiden sulkeisen skaalan astemääritetyyppien käyttöä adpositioiden määritteinä (Huumo 2019; 2021).

Normiviitteisistä kvanttoreista rajaavia astemääritteitä kelpuuttavat vähenevää tarkasteluunutta ilmaisevat (*ihan*) *vähän* ja (*aivan*) *harva*. Samalla rajaavat astemääritteet ovat ainoa sulkeisen skaalan astemääritetyyppi, jonka normiviitteiset kvanttorit kelpuuttavat. Toisin kuin vähenevää tarkasteluunutta edustava *vähän*, kasvavaa tarkasteluunutta edustava *paljon* torjuu rajaavat astemääritteet (?*ihan paljon*, ?*aivan paljon rahaa*). Syynä on se, että kvantiteettiskaalalla *vähän*-kvanttorin ilmaisema määrä vähenee kohti minimirajaa (nollaa), jonka saavuttamista rajaava astemäärite korostaa (ks. kuvio 6), kun taas *paljon*-kvanttorin ilmaisemalla kasvavalla kvantiteetilla ei ole vastaavaa maksimirajaa.

Kuvio 6. Rajaava astemäärite *ihan* määrittämässä paljouskvanttoria *vähän*.

Kuviossa 6 sulkeisen intensiteettiskaalan raja asemoidaan kvantiteettiskaalan minimikohtaan, ja rajaava astemäärite ilmaisee tämän rajan saavuttamisen (*ihan vähän*).

Vastaava ero rajaavien astemääritteiden hyväksyttävyydessä vallitsee normiviitteisten lukumääräkvanttoreiden *harva* (vähenevä) ja *usea* (kasvava) välillä. Vähenevän tarkasteluunutta ilmaukset *ihan harva* ja *aivan harva* eivät kenties ole kovin tyypillisiä, mutta nähdäkseni ne ovat selvästi kielenmukaisia toisin kuin kasvavaa tarkasteluunutta edustavat ?*ihan usea* ja ?*aivan usea*. Syy on sama kuin edellä paljouskvanttoreiden *vähän* ja *paljon* välillä: *harva*-kvanttorin ilmaisema vähenevä tarkasteluunutta lähestyy nollan minimirajaa, kasvavaa tarkasteluunutta edustavilta *moni-* ja *usea*-kvanttoreilta vastaava (maksimi)raja puuttuu. Yhdistelmien *ihan harva* ja *aivan harva* jonkinasteinen epätyypillisuus johtunee *harva*-kvanttorin vahvasta frekvenssimerkityksestä: se ei ilmaise niinkään nollaa lähestyvää absoluuttista yksilömäärää (niin kuin *vähän* ilmaisee ainesmäärää) vaan ehdot täyttävien tapausten harvenevaa frekvenssiä viitekvantiteetissa. Intensiteetin kasvaessa (*melko harva* – *erittäin harva* – *äärimmäisen harva*) ehdot täyttäviä yksilöitä kohdataan yhä harvemmin. Harventuvuuden raja-arvona on kyllä nolla eli tilanne, jossa ehdot täyttäviä tapauksia ei kohdata lainkaan. Tällainen frekvenssin hiipumiseen perustuva nolla-arvo ei kuitenkaan ole samalla lailla selkeä minimiraja kuin suoraan nollaa kohti vähenevään tarkoitekvantiteettiin perustuva raja ilmauksessa *ihan vähän*.

Taulukosta 3 ilmenee, että rajaavat astemääritteet sopivat myös monien muiden absoluuttisten kvanttorityyppien määritteiksi. Näihin kuuluvat ääriquanttorit (*ihan tavattomasti rahaa*), tavoitemäärän kvanttorit (*aivan riittävästi kahvia*) sekä ylimäärän kvanttorit (*ihan liikaa kahvia*). Niiden kaikkien merkitykseen liittyy jonkinlainen raja, jonka saavuttamista tai ylittämistä (*ihan liikaa*) rajaava astemäärite korostaa. Mielenkiintoisia

ovat tältä kannalta pienehkön määrän kvanttorit *hiukan*, *hieman* (paljouskvanttoreita) ja *muutama* (lukumääräkvanttori). Ne kuvaavat nollasta kasvavaa pienehköä kvantiteettia, ja rajaava astemääräite on niille mahdollinen (*ihan hiukan*, *aivan muutama*). Se ei kuitenkaan korosta ilmaistun kvantiteetin saavuttamista kasvavassa suunnassa vaan muuttaa tarkastelusuunnan väheneväksi. Esimerkiksi *ihan hieman kahvia* on mahdollinen, jos tarkastelusuunta ymmärretään nollassa kohti väheneväksi, ja astemääräite korostaa kahvin vähäisyyttä. Samoin ehdoin mahdollisia ovat *Rasiassa on ihan pari tulitikkua jäljellä* ja *Aivan muutama oppilas toi sukset mukanaan kouluun*. Rajaava astemääräite tarkoittaa tässä 'vain, ainoastaan'.

Suhteellisista kvanttoreista (taulukossa 3 oikealla) rajaavat astemääräitteet voivat määrittää totalitiiveja *kaikki* ja *jokainen*, mutta vahvasti distributiivinen *kukin* torjuu ne (*aivan kaikki oppilaat*; *aivan jokainen oppilas* vs. **aivan kukin oppilas*). On mielenkiintoista, että kahdesta (Langackerin 2016a termein) edustavan esimerkin kvanttorista *jokainen* sallii mutta *kukin* torjuu rajaavat astemääräitteet. Eron syytä voi hakea elementtien semantiikasta: Langackerin (2016a) mukaan englannin *every* (jota suunnilleen vastaa suomen *jokainen*) tarkastelee paljoutta edustavan esimerkin kautta, mutta sen merkityksessä taustalla oleva paljous ymmärretään silti holistisesti, kokonaisuutena. Holistinen käsitteistys yhdistää näin kvanttoreita *jokin* ja *kaikki*, joista jälkimmäinen viittaa koko tarkoittepaljouteen suoraan (ei edustavan esimerkin kautta). Vahvasti distributiivinen *each* (samoin kuin suomen *kukin*) sitä vastoin perustuu tarkoittepaljouden tarkasteluun yksi tarkoitte kerrallaan. Yhden tarkoitteen muodostamaan kvantiteettiin rajaava astemääräite ei sovellu, sillä tällaiseen kvantiteettiin ei liity rajan tai sen saavuttamisen merkitystä.⁷

Partiaalisten kvanttoreiden (*osa*, *useimmat*, *puolet*, *neljännes*) määritteiksi rajaavat astemääräitteet eivät sovi. Epätäsmällisten partiaalisten kvanttoreiden osalta syyksi voi ajatella kvantiteetin epätarkkuuden: raja ei ole riittävän tarkka astemääräitteelle (**ihan osa suomalaisista*, **aivan useimmat suomalaiset*). Kiinnostavaa on, että rajaavat astemääräitteet eivät sovi täsmällistenkään partiaalisten kvanttoreiden määritteiksi: **aivan puolet suomalaisista*. Tämä johtunee siitä, että partiaalisten kvanttoreiden ilmaisema raja ei ole maksimaalinen vaan pikemminkin neutraali väliarvo kvantiteettiskaalalla, jonka maksimirajana olisi viitekvantiteetti. Samasta syystä rajaavat astemääräitteet eivät yleensä sovi lukusanojen astemääräitteiksi (**ihan kahdeksan oppilasta*⁸), sillä nämäkään eivät ilmaise maksimaalista raja-arvoa, vaikka täsmällistä arvoa ilmaisevatkin.

Myös taulukon 3 kolmannella rivillä olevat approksimatiiviset astemääräitteet *melkein* ja *lähes* sopivat yleisesti sellaisten kvanttoreiden määritteiksi, joiden merkitykseen liittyy raja. Niiden käyttöala kuitenkin poikkeaa osin rajaavien astemääräitteiden käyttöalasta, ja tämän eron syytä on valaisevaa pohtia. Approksimatiivisten astemääräitteiden tehtävä on ilmaista, että raja jää täpärästi saavuttamatta. Samalla niihin liittyy vahvasti

⁷ Jos *ihan*-astemääräitetä käytetään yksikkömuotoisen substantiivin edellä, se voi toimia asteikko-partikkelin (ks. ISK § 839) tapaan: *Odotimme tilataksia, mutta sinne tulikin ihan bussi*.

⁸ Yhdistelmät ovat jälleen mahdollisia, jos *aivan* ja *ihan* tulkitaan kommenttiadverbeiksi: 'peräti puolet suomalaisista', 'peräti kahdeksan oppilasta', vrt. alaviitteeseen 5.

tarkastelusuunnan merkitys: rajaa lähestytään tietystä suunnasta. Käytännössä suunta on aina kasvava silloin, kun approksimatiivinen astemääräite sopii määrittämään kvanttoria. Rajaavien astemääräitteiden (*aivan* ja *ihan*) tapaan approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* sopivat määritteiksi absoluuttisista kvanttoireista äärikvanttoireille sekä tavoitemäärän ja ylimäärän kvanttoireille: *lähes suunnattomasti rahaa, melkein tarpeeksi ruokaa, lähes riittävästi vettä, melkein liikaa ruokaa*. Nämä kvanttorit ilmaisevat tarkastelusuunnassa kasvavan kvantiteetin maksimirajaa, ja approksimatiivinen astemääräite kertoo, että raja jää niukasti saavuttamatta. Yhteinen piirre approksimatiivisten ja rajaavien astemääräitteiden kesken on myös sopivuus totalitiivien *kaikki* ja *jokainen* määritteiksi: *melkein kaikki suomalaiset, lähes jokainen oppilas*. Totalitiivien määritteinä approksimatiiviset astemääräitteet ilmaisevat, että tarkoitekvantiteetti ei sittenkään kata koko viitekvaniteettia.

Rajaavista astemääräitteistä approksimatiiviset eroavat siinä, että ne voivat määrittää myös täsmällisiä partiaalisia kvanttoireita: *melkein puolet suomalaisista, lähes neljännes oppilaista*. Epätäsmällistä määrää ilmaisevat partiaaliset kvanttorit taas eivät kelpuuta approksimatiivisia (kuten eivät rajaaviakaan) astemääräitteitä: **lähes osa (suomalaisista)*, **melkein jotkut (suomalaiset)*, ?*melkein useimmat (suomalaiset)*. Yhteistä approksimatiivisille ja rajaaville astemääräitteille on myös se, että ne eivät sovi pienehköä epätarkkaa määrää ilmaisevien kvanttoireiden määritteiksi. Mahdollisesti tällainen määrä ei ole riittävän täsmällinen raja: ?*melkein muutama*, ?*lähes hieman* ja muut vastaavat ovat hyväksyttävyydeltään kyseenalaisia. Myös erillisen approksimatiivisen alueen erottuminen ilmaisusta kvantiteetista on tällaisissa ilmauksissa kyseenalaista: jos *muutama* tarkoittaa 'noin kolme – neljä', niin *melkein muutama* voisi olla 'noin kaksi', mutta tällaiselle määrälle on jo vakiintunut ilmaus *pari*. *Hieman* taas voi periaatteessa tarkoittaa kuinka pientä ainesmäärää tahansa, joten millaista (vielä pienempää) määrää sitten kuvaisi *melkein hieman*?

Ehkä mielenkiintoisin ero rajaavien ja approksimatiivisten kvanttoireiden välillä koskee vähenevän tarkastelusuunnan normiviitteisiä kvanttoireita (*vähän, harva*). Kuten edellä totesin, rajaavat astemääräitteet sopivat niiden määritteiksi (*ihan vähän, aivan harva*). Kuitenkin approksimatiiviset astemääräitteet ilmauksissa ?*melkein vähän* ja ?*lähes harva* ovat kyseenalaisia. Astemääräitteet pyrkivät näissä ilmauksissa myös saamaan kommenttiadverbitulkinnan 'melkeinpä', 'suorastaan'. Ero johtunee siitä, että normiviitteisten kvanttoireiden *vähän* ja *harva* tarkoiteala kattaa minkä tahansa normia vähäisemmän mutta nollaa suuremman tarkoitekvantiteetin. Siksi *ihan vähän* -yhdistelmän ilmaisemaa minimirajaa ('minimaalisen vähän') lähellä oleva mutta sitä niukasti suurempi kvantiteetti ei olekaan *melkein vähän*: tällainen kvantiteetti kuuluu kiistatta kvanttorin *vähän* omaan tarkoitealaan (sekin on siis *vähän*) eikä sen ulkopuolelle jäävälle approksimatiiviselle alueelle. Tässä suhteessa normiviitteiset kvanttorit ovat erikoistapaus. Useimmat muut kvanttorityypit nimittäin edellyttävät ilmaisemansa kvantiteetin täyttymistä sen maksimirajaa myöten, eikä niiden ilmaisema kuvaus päde mihinkään vähäisempään (osa)kvantiteettiin. Esimerkiksi kvantiteetit *tavattomasti rahaa, riittävästi ruokaa* tai *muutama kissa* koostuvat osapaljouisista, joista yksikään ei (välttämättä) täytä kokonaisuuden saaman kuvauksen ehtoja, vaan kvanttorin ilmaisema määrä saavutetaan vasta, kun koko tarkoitekvantiteetti

on mukana. Normiviitteiset kvanttorit taas sallivat ilmaisemilleen kvantiteeteille suuren vaihteluvälin ja toimivat pikemminkin kvantiteetteja luonnehtivina kuvauksina. Riippuu aina tilanteesta, voidaanko jotain kvantiteettia luonnehtia esimerkiksi normiviitteisellä kvanttorilla *vähän* tai *paljon*.

Havainnollistan asiaa konkreettisella esimerkillä: jos kymmenen hengen seurue sopii ottavansa retkievääksi yhden omenan lähtijää kohti, niin oletusarvona on kymmenen omenaa. Mikä tahansa kymmentä pienempi omenamäärä on tällöin *vähän* ja mikä tahansa kymmentä suurempi määrä *paljon*. Rajaavan astemääritteen sisältävä ilmaus *ihan vähän* tarkoittaa minimaalista määrää, esimerkiksi yhtä tai kahta omenaa, jotka seurue joutuu jakamaan. Approksimatiivinen ilmaus *melkein vähän* ei nyt kuitenkaan tarkoita tämän rajan lähelle asettuvaa määrää (esimerkiksi kolmea omenaa), koska kolme ja kaikki sitä suuremmat arvot yhdeksään asti kuuluvat kvanttorin *vähän* varsinaiseen tarkoite-alaan. Jos kolme omenaa on *vähän*, se ei voi olla *melkein vähän*. Kymmenen omenaa taas olisi oletusarvo (normi), joten jää epäselväksi, mikä määrä omenia oikeuttaisi kuvauksen *melkein vähän*. Tarkoitettun määrän tulisi olla normia pienempi mutta kuitenkin *vähän*-kvanttorin tarkoitealan ulkopuolella, approksimatiivisella alueella. Esimerkissä tällaiselle approksimatiiviselle alueelle ei jää tilaa.

Sellainen ilmaus kuin *melkein vähän* liittyy pikemmin itse normin asemointia koskevaan pohdintaan kuin varsinaiseen kvantifointiin. Se arvioi, voiko tiettyä kvantiteettia kuvata ilmauksella *vähän*. Tällaista tehtävää olen edellä luonnehtinut kommenttiadverbin tyyppiseksi ('melkeinpä'; 'suorastaan'). Asiaa voi havainnollistaa taas konkreettisella esimerkillä. Jos auton tankki on puolillaan polttoainetta ja määränpäähän vielä pitkä matka, lause *Polttoainetta on melkein vähän* tarkoittanee, että puhuja epäilee polttoaineen riittävyttä ('melkeinpä riittämättömästi'). Tällöin *melkein* ilmaisee epäröintiä siitä, sopiiko kvanttori *vähän* kuvaamaan polttoaineen määrää. Samaan tapaan voidaan ymmärtää eräät muut sellaiset kvanttorit, joiden ilmaisema kvantiteetti perustuu puhujan subjektiiviseen arvi-oon. Tällaisia ovat tavoitemäärän ja ylimäärän kvanttorit. Esimerkiksi ilmauksessa *melkein riittävästi* (tavoitemäärä) *melkein* voi saada astemääritetulkinnan ('lähes riittävä määrä') tai kommenttiadverbitulkinnan ('melkeinpä riittävästi'; 'voisi melkein sanoa, että riittävästi').

Taulukon 3 kahdella alimmalla rivillä kuvatut täyten ja tarkentavat astemääritteet sopivat vain harvojen kvanttoreiden määritteiksi. Täyten astemäärite *täysin* sopii määrittämään äärikvanttoireita (*täysin järjettömästi rahaa*) sekä tavoitemäärän kvanttoireita (*täysin riittävästi ruokaa*). Näiden kvanttoreiden merkityksessä yhdistyy täsmällinen kvantifointi ja puhujan subjektiivinen arvio. Astemäärite *täysin* sekä vahvistaa tällaisen arvion (ja toimii siis osin kommenttiadverbimaisessa tehtävässä) että korostaa kvantiteetin täyttymistä. Pelkkä kvantiteetin täyttyminen ei kuitenkaan tee täyten astemääritteestä käypää, kuten osoittaa yhdistelmien *täysin kaikki, *täysin osa ja *täysin puolet kielenvastaisuus. Tarkentavat astemääritteet puolestaan sopivat määrittämään tavoitemäärän kvanttoireita (*täsmällään riittävästi*) sekä täsmällisiä partiaalisia kvanttoireita (*tarkalleen puolet*), joiden ilmaisema arvo on tarkka mutta ei maksimaalinen eikä minimaalinen. Ääriarvoja ilmaisevia kvanttoireita ne eivät sovi määrittämään.

5 Kokoavaa tarkastelua

Edellä olen tarkastellut yleisesti astemääritteiden soveltuvuutta kvanttoreiden määritteiksi. Lähtökohtani on ollut, että elementtien ilmaisema skalaarisuus on eritasoista: kvanttoreiden skalaarinen merkitys toteutuu kvantiteettiskaalalla, astemääritteiden intensiteettiskaalalla. Kun astemäärite määrittää kvanttoria, tämän ilmaisemaan kvantiteettiskaalaan liitetään intensiteettiskaala. Kvantiteettiskaalan ja intensiteettiskaalan on oltava yhteensouvia, jotta lopputulos olisi kielenmukainen.

Tarkastelun tuloksena on, että avoimen skaalan astemääritteet (*melko, hyvin, erittäin*) sopivat ennen kaikkea normiviitteisten kvanttoreiden (*vähän, paljon, harva, usea*) määritteiksi. Erityyppiset sulkeisen skaalan astemääritteet taas sopivat määrittämään sellaisia kvanttoreita, joiden kvantitatiiviseen merkitykseen liittyy raja. Useimmiten kyseessä on kvantiteetin maksimiraja (*melkein kaikki, ihan jokainen*), vähenevän tarkasteluunnon kvanttoreilla myös minimiraja (*aivan harva, ihan vähän*). Mitä täsmällisempi kvanttorin ilmaisema raja on, sitä useammat sulkeisen skaalan astemääritetyypit sopivat sen tarkentamiseen. Siksi outoja ovat esimerkiksi *?melkein muutama, ?täsmälleen jokunen* ja *?aivan useimmat*. Tarkastelussa käy myös ilmi, että useimmat tarkastellut astemääritetyypit torjuvia kvanttoreita ovat juuri kvantitatiivisesti epätasälliset pienehkön määrän kvanttorit (*hieman, muutama*) sekä partiaaliset kvanttorit (*osa, puolet*). Totalitiivien joukosta erotuu vahvasti distributiivinen *kukin*, jonka edustavaan yksilöesimerkkiin keskittyvä merkitys ei mahdollista luontevasti minkään tyyppin astemääritteitä.

Tarkastelun tuloksia voidaan lopuksi lyhyesti suhteuttaa eräisiin muihin havaintoihin, joita kvanttoreiden kieliopista on fennistiikassa tehty. Yksi näkökohta on se, että erityisesti normiviitteisten kvanttoreiden kyky toimia rajan ilmauksina näyttää erilaiselta, kun sitä tarkastellaan kieliopin eri osasysteemien näkökulmasta. Aspektin kannalta normiviitteiset kvanttorit *paljon, moni* ja *usea* hahmottuvat rajaaviksi elementeiksi, kuten Yli-Vakkuri (1973; 1979) ja Karttunen (1975) ovat osoittaneet. Objektillausekkeet, joissa esiintyy tällaisia kvanttoreita, toimivat (partitiivisijaisinkin) lauseaspektia rajaavassa, siis totaaliobjektimaisessa tehtävässä. Esimerkiksi lukumääräkvanttorin määrittämä partitiiviobjekti (*Hän söi useita omenoita*) rajaa Yli-Vakkurin (1973) mukaan aspektia, toisin kuin kvantifioimaton partitiiviobjekti (*Hän söi omenoita*). Karttunen (1975) taas on todennut, että *paljon* toimii akkusatiiviobjektin (eli totaaliobjektin) tehtävissä. Tässä kirjoituksessa tarkasteltujen astemääritteiden näkökulmasta normiviitteiset kvanttorit kuitenkin liittyvät nimenomaan avoimeen, eivät sulkeiseen skalaarisuuteen, sillä ne kelpuuttavat määritteikseen vain avoimen skaalan astemääritteitä. Sellaisessa lauseessa kuin *Hän söi erittäin paljon omenoita* näyttävät siten yhdistyvän toisaalta skalaarisuuden avoimuus ja toisaalta kvantiteetin sekä aspektin rajattuus.

Lähteet

- ERELT, MATI 1986: *Eesti adjektiivisüntaks*. Valgus, Tallinn.
- HAKANEN, AIMO 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 311. SKS.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nyky-suomen lauseoppia*. SKS.
- HAMUNEN, MARKUS – HUUMO, TUOMAS 2020: Kielitaju kielen tutkijan työkaluna. MILLA LUODONPÄÄ-MANNI, MARKUS HAMUNEN, REETTA KONSTENIUS, MATTI MIESTAMO, URPO NIKANNE ja KAIUS SINNEMÄKI (toim.): *Kielentutkimuksen menetelmiä* 2, 199–239. SKS. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- HUUMO, TUOMAS 2019: *Melkein kohti, ihan lähellä, melko keskellä*. Mitä astemääritteet kertovat spatiaalisten grammien semantiikasta. *Sananjalka* 61, 7–29. <https://doi.org/10.30673/sja.80150>
- 2021: *Melko edessä, ihan yläpuolella, melkein vierellä*. Mitä astemääritteet kertovat akseligrammien semantiikasta. TUOMAS HUUMO, LIINA LINDSTRÖM ja MAARJA-LIISA PILVIK (toim.): *Usage-based approach to Estonian and Finnish grammar*. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 12 (1), 113–152. <https://doi.org/10.12697/jeful.2021.12.1.04>
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2009: *Minulla on aivan paljon rahaa*. Fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. *Virittäjä* 113 (3), 356–381.
- KARTTUNEN, LAURI 1975: On the syntax of the word *paljon* in Finnish. V. HALLAP (toim.): *Congressus tertius internationalis fenno-ugratarum I: Acta linguistica*, 227–235. Valgus, Tallinn.
- KENNEDY, CHRISTOPHER – McNALLY, LOUISE 2005: Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language* 81 (2), 345–381. <https://doi.org/10.1353/lan.2005.0071>
- KOPTYJEVSKAJA-TAMM, MARIA 2001: “A piece of the cake” and “a cup of tea”: partitive and pseudo-partitive nominal constructions in the Circum-Baltic languages. ÖSTEN DAHL ja MARIA KOPTYJEVSKAJA-TAMM (toim.): *The Circum-Baltic languages: typology and contact*. Vol. 2 *Grammar and typology*, 523–568. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.55.11kop>
- LANGACKER, RONALD W. 2016a: Nominal grounding and English quantifiers. *Cognitive Linguistic Studies* 3 (1), 1–31. <https://doi.org/10.1075/cogls.3.1.01lan>
- 2016b: *Nominal structure in Cognitive Grammar: The Lublin lectures*. ADAM GLAZ, HUBERT KOWALEWSKI ja PRZEMYSŁAW ŁOZOWSKI (toim.). Marie Curie-Skłodowska University Press, Lublin.
- LARJAVAARA, MATTI 2019: *Partitiivin valinta*. SKS.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- OGDEN, CHARLES K. 2013 [1932]: *Opposition*. Contemporary Literature Press, Bucuresti.
- ORPANA, TERTTU 1973: *Intensiteettiadverbien semantiikkaa*. Lisensiaatintyö. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos, Tampere.
- 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiivadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.
- PARADIS, CARITA 1997: *Degree modifiers of adjectives in spoken British English*. Lund Studies in English 92. Lund University Press, Lund.
- 2001: Adjectives and boundedness. *Cognitive Linguistics* 12, 47–64. <https://doi.org/10.1515/cogl.12.1.47>
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SUOJANEN, MATTI K. 1977: *Mikael Agricolan teosten indefiniittipronominit: totalitiivit*. SKS.
- TUOMIKOSKI, RISTO 1969: *Asemoisilmaustemme luokittelusta*. Suomi 114:4. SKS.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1973. *Suomen kielen peruslauseen komplektisista konstruktioista: Suomen kielen objektiikonstruktioista*. Lisensiaatintyö. Tampereen yliopisto, suomen kieli, Tampere.

YLI-VAKKURI, VALMA 1979: Partitiivisubjektin toiset juuret: eräs kvantiteetin ilmaisuajärjestelmän ilmentymä. JUSSI KALLIO, KAISA HÄKKINEN ja LEENA KYTÖMÄKI (toim.): *Sanomia. Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979*, 155–192. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9. Turun yliopisto, Turku.

Tuomas Huumo: The grammar of scalarity: On the compatibility of degree modifiers and quantifiers in Finnish

The present article presents an overall account of the suitability of Finnish degree modifiers (DM) as modifiers of quantifiers, and the semantic conditions of this phenomenon. For example, in the expression *hyvin paljon* ‘very much’, the DM *hyvin* ‘very’ modifies the quantifier *paljon* ‘much’ to further specify the quantity expressed.

The starting point of the analysis is that quantifiers and DMs both express a scalar meaning, however different from one another. The scalar meaning of a quantifier is based on a quantity scale, whereas that of a DM is based on an intensity scale. When a DM modifies a quantifier, the intensity scale is appended to the quantity scale to elaborate the quantitative meaning of the quantifier. For such a combination to be felicitous, the quantity scale and the intensity scale need to be compatible. This is the reason why not all DMs are suited to modify all quantifiers. While some combinations are felicitous, others result in being ill-formed.

The paper first presents semantic classifications of Finnish quantifiers and DMs, based on previous accounts of such elements (of other languages) in cognitive linguistics. The compatibility of different DM types with different quantifier types is then systematically scrutinised. The main result is that DMs of an open scale (‘fairly’, ‘very’, ‘extremely’) are suitable as modifiers of so-called normative quantifiers (‘little’, ‘much’, ‘few’, ‘many’), which behave like adjectives in that they set up pairs of antonyms distinguished by a norm. On the other hand, different types of closed-scale DMs are compatible with quantifiers whose quantitative meaning involves some kind of limit. In many cases, the limit constitutes a maximal quantity (‘absolutely everything’, ‘almost everyone’). However, with normative quantifiers with a decreasing viewing direction, the limit can be a minimal quantity (‘maximally few/little’). The more precise the limit expressed by a quantifier is, the better different closed-scale DM types are suited to modify it.

Tuomas Huumo
tuomas.huumo@utu.fi
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
20014 Turun yliopisto